

İhsan ÇAPCIOĞLU

Ar. Gör., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
e-mail: icapci@divinity.ankara.edu.tr

Raymond ARON, **Aydınların Afyonu** (*L'Opium des Intellectuels*, Türkçesi: İzzet TANJU), Tur Yayınları, İstanbul 1979, 405 sayfa.

Sorbonne Üniversitesi'nin ünlü sosyologlarından olan Profesör Aron'un, Türk entelektüel hayatında adından söz ettirmesi, *Les Étapes de la Pensée Sociologique* (1967) adlı ünlü eserinin profesör Korkmaz Alemdar tarafından 1986 yılında dilimize çevrilmesiyle olmuştur (bkz. *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986). Aron'un bu eserinde, sadece sosyoloji alanında değil, aynı zamanda düşünce tarihinde de yeni bir çığır açmış yedi sosyolog (Montesquie, Comte, Marx, Tocqueville, Durkheim, Pareto ve Weber) çeşitli açılardan karşılaştırılmaktadır. Ancak, bizim tanıtmaya çalışacağımız eser, orijinal adıyla 1955'te Fransa'da basılan ve hemen akabinde 1957 yılında İngilizce ve Almanca'ya; 1958'de İtalyanca'ya; 1959'da Brezilya diline; 1960'da ise, hem Japonca hem de Rusça'ya çevrilen ve nihayet 1979 yılında *Aydınların Afyonu* olarak Türkçesi yayımlanan *L'Opium des Intellectuels* 'dir.

Bilindiği gibi Fransa; düşünce tarihinde, pek çok siyasî, kültürel ve entelektüel tartışmalara sahne olmuş bir ülkedir. Kuşkusuz bu türden tartışmaların savunucuları ya da muhalifleri çoğunlukla adı ister aydın, ister akademisyen ve isterse entelektüel olsun, bilim adamı kimliğine sahip kişiler arasından çıkmıştır. Esasen, özellikle ihtilal sonrası dönemde, Fransız düşünce hayatının yörüngesini belirleyen özgürlükçü fikirlerin odağında bu tartışmalar yer almaktaydı. Profesör Aron'un bilimsel merakına yön veren

konuların başında da ülkesinin içinde bulunduğu bu kaotik ortamın müm-bitliği geliyordu. İşte, *Aydınların Afyonu*, böyle bir ortamın ürünüdür.

Eser birbirini tamamlayan üç ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde yazar, siyasî mitler adını verdiği sol efsanesi, ihtilal miti ve proleterya mitinden bahsetmektedir. İkinci bölüm, tarihperestlik kavramı ile ilgili alt başlıkları içine almaktadır. Üçüncü bölümde ise, aydın kimliği ve aydınların ideolojik ve kültürel yabancılaşması üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede Aron, henüz aydınların yeteri kadar ilgi göstermediği intelicansiya kavramını ele almaktadır. R. Aron, sağ ve sol kavramlarının sadece bir anlamının olmadığını, aksine bu kavramların çok çeşitli ve birbirinden farklı tanımlarının yapıldığını söyler. Bu tanımlar birbirine karıştığı için Fransa, ideolojik bir kaos içerisindedir. Bu karışıklığa büyük ölçüde olaylar sebep olmaktadır. Fransa'da sanayi öncesi yapılar, İngiltere ve İskandinavya gibi ülkelerden daha iyi korunmuştur. Dolayısıyla, eski rejim-ihtilal tartışmaları, liberallerle işçi partililer arasındaki tartışmalar kadar popülerdir.

Raymond Aron, solu harekete geçiren fikirlerin, hürriyet, organizasyon ve eşitlik olduğu kanaatindedir. Bunlar birbirinden farklıdır, fakat birbirinin zıddı değildir. İktidarın keyfi hareketlerine karşı şahısların güvenliğini sağlamak için hürriyet; geleneğin düzeni veya anarşi içindeki bireysel girişimler yerine aklı bir düzen getirmek için organizasyon ve doğuştan getirilen imtiyazlara karşı ise, eşitlik gerekir. O, "organize eden sol az veya çok otoriter olur" demektedir. Çünkü, bağımsız hükümetler yavaş hareket ederler ve bir takım peşin hükümler ve çıkarlar tarafından engellenirler. Sol kavramının içeriğinin mütemadiyen değiştiğini gören Aron şöyle der: "Bu sol milliyetçi değildir, ama millidir; Çünkü, yalnız devlet onun programının gerçekleştirilebilir. Bazen sol emperyalisttir, çünkü plancılar geniş alanları işlemek, sınırsız kaynakları kullanmak isterler. Liberal sol karşı çıkar sosyalizme, çünkü devlet kadrolarının şiştiğini ve keyfiliğin geri geldiğini görmüştür. Eşitlikçi sola gelince, bu sol kah birbiriyle rekabet halinde, kah iç içedir."

"Gerçek sol'u nerede bulmalı?" sorusunu sık sık tekrarlayan Profesör Aron, bir çok farklı "sol" olduğunu ve bunların birbiriyle tezat teşkil ettiğini söyler. Örneğin, Fransız Littre'ye göre sol, "Fransız meclislerinde muhalefette olan ve başkanın solunda yer alan partidir." Bununla birlikte sol ile muhalefet ayrı ayrı yerlerde durur. İktidara geçen parti muhalefet olmaktan çıkar, ama solcu bir parti hükümeti kurmuş olsa bile yine solcudur.

Aron'a göre sol efsanesinde ilerleme fikri de vardır. Sol deyince akla sürekli bir hareket gelir. İhtilal onun hem zıddı, hem de tamamlayıcısıdır. İhtilalin her çağda geçerli bir tarifi olamaz. Bununla birlikte, ihtilal kavramı demokrasi kavramının zıddıdır. Prensip olarak ihtilalleri mahkum etmek de doğru değildir; göklere çıkarmak da. İnsanlar çıkarlarını ısrarla savunurlar ve bugünün esiridirler; nadiren fedakarlığa katlanırlar. Geleceği savunurken bile taraf olmaktan çok, karşı mı çikalım yoksa imtiyazları mı kaçırmayalım diye bocalar dururlar. İhtilaller belki de toplumların gidişatından ayrılamazlar. Bu noktada Atatürk örneğini veren R. Aron, M. Kemal Atatürk'ün çöküş

hâlindeki bir yönetici sınıfı saf dışı bırakarak, yeni bir siyasî ve sosyal düzen kurduğunu ifade eder. Eğer Atatürk, muhalefeti kırmamış, millet çoğunluğunun muhtemelen ilk etapta kabul etmeyeceği bir görüşü aşılammış olsaydı, bu kadar kısa sürede başarılı olamazdı. Yazar, tarihin Marksist bir ihtilale sahne olmadığını; çünkü, bu tip bir ihtilal anlayışının efsanevi olduğunu söyler. Kendini proleterya ihtilali sayan ihtilaller, bütün geçmiş ihtilaller gibi, bir seçkinler topluluğunun yerine başka bir seçkinler topluluğunu zorla getiren hareketlerden başka bir şey değildir.

Yazarımız, ihtilal ve reform kavramlarını da karşılaştırır. Tamamlanan her reform bir şeyleri değiştirir. Ancak, ihtilalin neyi değiştireceği bilinemediği için her şeyi değiştireceği sanılır. Politikada bir değişiklik, bir inanç, üzerinde spekülasyonlar yapabileceği bir konu arayan aydın için reformlar sıkıcıdır; ihtilal ise caziptir. Çünkü, ilki alelade, ikincisi ise, şairanedir. Birincisi memurların işi, ikincisi sömürgecilere karşı ayaklanan halkın yarattığı bir eserdir. Bununla birlikte ihtilal örf ve âdetler düzenini rafa kaldırır ve her şeyin mümkün olduğu inancını yayar.

Raymond Aron'a göre, sol kavramı gibi ihtilal kavramı da itibardan düşmeyecektir. Bu durum, toplumlar mükemmel olmadıkça ve insanlar da reform istedikçe devam edecektir. Çünkü bu kavram bir özlemi dile getirir. Ancak, toplumu düzeltme isteği her zaman bir ihtilalle sonuçlanmaz. Belirli oranda bir iyimserlik ve sabırsızlık da gereklidir. Dünyadan nefret eden, felaket isteyen ihtilalciler vardır. Ancak, çok defa ihtilalciler iyimserlikten güç alırlar. İhtilal miti, ütopyacı düşünceye bir sığınak; gerçekte ideal arasında esrereğiz önceden ne olduğu belirsiz bir köprüdür.

Profesör Aron, aklı başında hiçbir insanın savaşı barışa tercih etmeyeceği görüşündedir. O, "İhtilal miti sonuçta faşist şiddet anlayışına mı yol açmaktadır?" diye sorar. Goetz'ın *Şeytan ve Tanrı* piyesinin son perdesinde kopardığı feryat şöyledir: "Şimdi insanın hükümranlığı başlıyor. Güzel bir başlayış, gidelim, Nasty, ben cellat ve kasap olacağım... yapılacak bir savaş var ve ben onu yapacağım." Bu pasajdan yazarın çıkardığı doğal sonuç ise, şu istifhamdır: "İnsanın hükümranlığı savaşın hükümranlığı olmasın sakın?"

Kitapta üzerinde durulan bir diğer kavram "proletarya"dır. Marksizm'e göre, bir gün gelecek proletarya toplumu kurtaracaktır. Proletaryanın görevi, tarih öncesinin ihtilalle sona ermesi ve hürriyetin hükümrana olmasıdır. Bütün bu sözlerde Mesih, kıyamet, Tanrının bin yıl sürecek hükümranlığı gibi düşüncelerin izlerini sezinlemek zor değildir. Raymond Aron, proletaryanın tanımı zor kavramlardan olduğu görüşündedir. Çünkü, Fransız Proleterler bazı yönleriyle İngiliz proleterlerden farklıdır. Köylerde ve kasabalarda yaşayan proleterler, büyük şehirlerde yaşayan emekçilerden çok çevrelerindeki yakındır. Başka bir ifadeyle, proletarya pek de insicamlı bir zümre sayılmaz.

Yazar, "tarihi değiştirmek" sözünün bir anlamı varsa, bunu en az yapabilecek sınıfın işçi sınıfı olduğuna inanır. İhtilaller, sanayi toplumlarında işçilerin kendi durumlarını kendilerinin yarattığı ve kendi kendilerine

kumanda ettikleri fikrini değiştirmektedir. Ayrıca, ihtilaller ikili hiyerarşi arasındaki yani bir yanda teknik bürokratik hiyerarşi ile siyasî sendikal hiyerarşi arasındaki münasebetleri de değiştirmektedir. 20. yüzyılın büyük ihtilalleri, siyasî sendikal hiyerarşinin, teknik bürokratik hiyerarşiye bağlanması sonucunu doğurmuştur.

Aron, 78 yıllık hayatında (1905–1983), tarih, felsefe ve sosyoloji gibi alanlarda ve özellikle, Fransız toplumunun yaşadığı siyasî ve sosyal süreçler hakkında kırktan fazla araştırma gerçekleştirmiştir. Ayrıca o, akademisyen kimliğinin yanında, uzun yıllar *Le Figaro*'da ve hayatının sonlarına doğru *L'Express*'te politika yorumcusu olarak çalışmış bir düşünce adamıdır.

Aydınların Afyonu, en az askerî güçler kadar fikir ve ideolojilerin de etkin olduğu “soğuk savaş” döneminin başucu kitabı olmuştur. Ne var ki, bu durum onun sadece geçmişe ışık tutan bir eser olduğu anlamına gelmez. Eserde geçen figürler değişse de, Aron'un analiz ettiği deformasyonların günümüze yansımaları hâlâ canlılığını sürdürmektedir.